یادداشت

دورنمای منازعه هیدروپلیتیک ایران–طالبان

عباس اصلانی
کارشناس مسائل بین‌الملل

حقابه هیرمند یکی از اختلافات هیدروپلیتیک تاریخی در روابط ایران و افغانستان است که با توجه به تنش‌های اخیر و تحولات زیست محیطی، پیش‌بینی می‌شود به موضوع مهم در آینده روابط تهران - کابل تبدیل شود. ایران بر لزوم اجرای معاهده تقسیم آب در سال ۱۹۷۳ تاکید دارد. طالبان مدعی است در هیرمند آب کافی وجود ندارد اما تصاویر ماهواره‌ای انتشار یافته از سوی ایران نشان می‌دهد مقادیر قابل توجهی آب در سدهای کجکی و کمال‌خان ذخیره شده‌اند. بر اثر این تنش‌ها وزیر خارجه ایران در اظهارنظری کم‌سابقه پس از روی کار آمدن طالبان گفت رژیم حاکم بر کابل را به رسمیت نمی‌شناسد. حتی می‌توان گفت آتشباری اخیر در مرز نیمروز نیز بی‌ارتباط به تنش‌های اخیر آبی نیست. این در حالی است که پس از واگذاری قدرت به طالبان از سوی ایالات متحده، تهران موضع محافظه کارانه و همکاری جویانه با طالبان از خود نشان داد. ایران با گفتمان خیرخواهانه تلاش داشت طالبان را به استقرار یک حکومت فراگیر از تمام گروه‌های سیاسی و بر پایه حقوق انسانی برابر مردان و زنان دعوت کند. اکنون با تنش‌های اخیر، برای بسیاری از ناظران بین‌المللی این سوال وجود دارد، دورنمای روابط ایران و طالبان چگونه خواهد بود؟ روند تاریخی نشان می‌دهد ایران در مناقشات تاریخی پیش از انقلاب ۱۳۵۷ تحت مداخله قدرت‌های خارجی به ویژه انگلیسی‌ها، هر بار از بخشی از حقوق خود در آب هیرمند صرف نظر کرده است و بر این اساس نیز مقامات جمهوری اسلامی ایران این بار تاکید دارند حتی در صورت لزوم با استفاده از همه ابزارها از حق خود در آب هیرمند کوتاه نخواهند آمد. موضوع حقابه هریرود نیز از دیگر موضوعات اختلاف ایران و افغانستان است که همچنان ادامه دارد. هریرود دومین رود مهم افغانستان پس از هیرمند است که از شمال غربی افغانستان به سوی ترکمنستان و ایران جاری است. اولین بار موضوع حقابه هریرود میان ایران و روسیه بر اساس عهدنامه‌ای در سال ۱۹۲۱ تعیین شد. در دوران ریاست جمهوری اشرف غنی در سال ۲۰۱۴، افغانستان با حمایت مالی و فنی هند تصمیم به ساخت سد سلما بر روی هریرود گرفت که با اعتراض ایران مواجه شد، اما این سد در سال ۲۰۱۵ افتتاح شد. سد سلما ورود آب به سد مشترک ایران و ترکمنستان به نام دوستی را تا ۷۳ درصد کاهش می‌دهد. اکنون موضوع حقابه پس از بازگشت طالبان، بر روابط ایران و افغانستان سایه انداخته است. در رابطه ایران و افغانستان عوامل متعددی برای همگرایی و واگرایی وجود دارد که مانع رابطه پایدار دوستانه میان دو کشور می‌شود. موضوع حقابه یکی از مهم‌ترین عوامل اختلاف ایران و افغانستان است. در تمام طول تاریخ دولت‌های افغانستان از موضوع هیرمند به عنوان ابزار و اهرمی برای امتیازگیری از ایران استفاده کرده‌اند. اکنون نیز بی‌ثباتی سیاسی در افغانستان و عدم مشروعیت بین‌المللی طالبان به انگیزه جدید برای کابل جهت سودجویی از هیرمند در رابطه با ایران تبدیل شده است. البته احتمالا نقش عوامل خارجی در این رابطه نیز بی‌تاثیر نیست. در حالی که سناریوهای جدیدی درباره آینده افغانستان تحت رهبری طالبان مطرح میشود و کابل در حل مسائل پیچیده داخلی و خارجی احساس تنهایی دارد، طالبان به دنبال ضمانت‌ها و امتیازهای سیاسی از ایران در برابر سیاست‌های یکجانبه خود است، چراکه استراتژی طالبان همواره همراه با تهدید و ناامن سازی بوده است. هر چند امنیت آبی شرق ایران به شدت در پیوند با سیاست افغانستان درباره هیرمند است. اما از سوی دیگر، موقعیت محصور در خشکی و وابستگی افغانستان به ایران از جمله حضور چند میلیون مهاجر، نیاز افغانستان به دسترسی ترانزیتی و موقعیت تجاری بندر چابهار، افغانستان را در موقعیت پایین‌دستی ژئوپلیتیک و وابستگی جغرافیایی به ایران قرار داده است. در آینده نیز این پایین دست بودن بیشتر در مناسبات طالبان و ایران موثر خواهد بود. صرفنظر طالبان از موقعیت برتر ایران غیر ممکن و هزینه‌زاست. از این رو، منافع و امنیت طالبان به شدت به بهبود مناسبات با ایران وابسته است. در پیش گرفتن هر گونه سیاست معارض با تهران، پیامدهای سیاسی- اقتصادی سنگینی برای طالبان در برخواهد داشت. طالبان برای ادامه حیات خود باید سودمندی خود برای ایران را اثبات کند. در واقع می‌توان گفت هر چند ایران از لحاظ هیدروپلیتیک به افغانستان وابسته است، افغانستان نیز از لحاظ ژئوپلیتیک به ایران وابسته است. ایران و افغانستان امکان همکاری در زمینه آب، ترانزیت و انرژی را دارند.

کوتاه

آزادسازی واردات خودرو باید تحقق‌پذیرد

رئیس فراکسیون راهبردی مجلس و عضو کمیسیون برنامه و بودجه مجلس شورای اسلامی با اشاره به اینکه استیضاح آخرین راهکار مواجهه با مسئله است، گفت: شود. حجت‌الاسلام سیدمحمدرضا میرتاج‌الدینی با تاکید بر اینکه حل مشکل صنعت خودرو در ۳ مورد نهفته است، گفت: ابتدا اینکه باید دروازه واردات خودرو را باز کنند حتی اگر قرار است یک یا دو سال این اتفاق رخ دهد و در نهایت باید اندازه‌ای واردات خودرو تحقق پذیرد، دوم اینکه میزان تولید داخلی افزایش یابد و موضوع نیز که در صورت انجام دو مورد اول تحقق می‌یابد به فاصله قیمت خودرو کارخانه با بازار مربوط است که باید حذف شود تا در این صورت قیمت خودرو به وضعیت طبیعی خود باز گردد.

داوود آقایی در گفت‌وگو با «آرمان ملی»:

واگذاری سفارت به رسمت شناختن طالبان است

جسارت‌های طالبان بیشتر شود ایران در چارچوب دفاع مشروع از خود دفاع می‌کند

بهترین روش برای مواجهه با طالبان حل اختلافات به صورت مسالمت‌آمیز است

جامعه جهانی با یک خرد جمعی به این نتیجه رسیده که طالبان قابل اعتماد نیست

وضعیت رودخانه هیرمند باید به صورت فنی و علمی مورد بررسی کارشناسان قرار بگیرد

تصاویر ماهواره‌ای نشان می‌دهد که آب کافی در پشت سد هیرمند وجود دارد

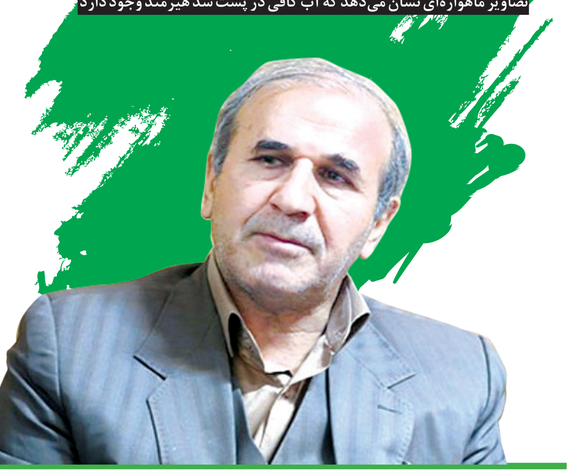

آرمان ملی- احسان انصاری: تنش بین ایران و طالبان که در هفته‌های اخیر بر سر آب بود روز شنبه به درگیری نظامی در مرز کشیده شد. اتفاقی که البته در گذشته نیز تکرار شده بود اما این اقدام طالبان در شرایط کنونی معنای دیگری خواهد داشت. حدود ساعت ۱۰ روز شنبه ششم خرداد ماه نیروهای طالبان از سمت کشور افغانستان بدون در نظر گرفتن و رعایت قوانین بین‌المللی و حسن همجواری با انواع سلاح مبادرت به تیراندازی به پاسگاه ساسولی واقع در حوزه هنگ مرزی زابل کردند که با واکنش مرزبانان ایران مواجه شدند. در این درگیری از سلاح‌های سبک و نیمه‌سبک و توپخانه استفاده شده است با این حال اخبار مبنی بر بهره‌گیری نیروهای ایرانی از موشک کذب عنوان شده است. از سوی دیگر اخبار مبنی بر هدف قرار داده شدن فرودگاه زرنج در افغانستان توسط نیروهای ایرانی نیز کذب عنوان شده و درگیری‌ها در همان اطراف اعلام شده صورت گرفته است. به نظر می‌رسد طالبان در آینده با راز این فراتر خواهد گذاشت و شرایط پیچیده‌ای در مرزهای ایران به وجود خواهند آورد. «آرمان ملی» برای تحلیل و بررسی ابعاد مختلف این موضوع با دکتر داوود آقایی، استاد دانشگاه تهران و تحلیلگر روابط بین‌الملل گفت‌وگو کرده که در ادامه ماحصل این گفت‌وگو را می‌خوانید.

تنش بین ایران و طالبان با درگیری مرزی که روز شنبه رخ داد وارد فاز جدیدی شده است. این در حالی است که در هفته گذشته نیز اظهارات زیبی جمهور ایران با واکنش طالبان مواجه شد. ایران و طالبان در چه مسیری قرار گرفته‌اند؟ این تنش تا کجا ادامه پیدا خواهد کرد؟

زمانی که طالبان در افغانستان به قدرت رسیدند ناصحان، دلسوزان و کسانی که شناخت دقیقی از ماهیت آنها داشتند هشدارهای لازم را به مسئولان کشور دادند. به هر حال طالبان در حدود بیست سال با قدرت مرکزی در افغانستان در حال جنگ بود و از سوی دیگر از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۱ نیز قدرت را در این کشور در اختیار داشتند و اقدامات خشونت‌باری در این کشور انجام دادند. به همین دلیل کارشناسان شناخت دقیقی از آینده این گروه در افغانستان داشتند. برخی مسئولان با عنوان اینکه ما دو دولت اسلامی هستیم و به همین دلیل ضرورت دارد که به هم تعامل داشته باشیم به دنبال ارتباط با طالبان بودند. به همین دلیل رویکردی در پیش گرفتند که برخلاف هشدارهایی بود که درباره طالبان داده می‌شد. از سوی دیگر به‌رغم اینکه تاکنون هیچ کشوری در جهان طالبان را به رسمیت نشناخته جمهوری اسلامی سفارت افغانستان در تهران را به این گروه تحویل داد.

در شرایط کنونی طالبان رویکرد مناسبی درباره تحصیل دختران و زنان در پیش نگرفته و زنان را با محدودیت‌های زیادی مواجه کرده است. این در حالی است که طالبان برای به دست آوردن رضایت جامعه بین‌المللی که حکومت آنها را به رسمیت بشناسد نیازمند رفتار و اقداماتی هستند که اعتمادآفرین باشد و سبب به وجود آمدن اطمینان در جامعه بین‌المللی در طالبان باشد که این گروه رفتارهای خشونت بار گذشته خود را تکرار نخواهد کرد. در چنین شرایطی برخی تصور می‌کردند که حکومت طالبان حکومتی است که می‌توان با آن تعامل کرد. جمهوری اسلامی به صورت رسمی گفته است که هنوز حکومت طالبان را به رسمیت نشناخته است. با این وجود واگذاری سفارت افغانستان در ایران به طالبان در عرف بین‌الملل به صورت تلویحی به معنای به رسمیت شناختن این گروه است.

> برخی تصور می‌کردند که حکومت طالبان حکومتی است که می‌توان با آن تعامل کرد. جمهوری اسلامی به صورت رسمی گفته که هنوز حکومت طالبان را به رسمیت نشناخته است. با این وجود واگذاری سفارت افغانستان در ایران به طالبان در عرف بین‌الملل به صورت تلویحی به معنای به رسمیت شناختن این گروه است

آیا چالش‌های ایران و طالبان منشأ آبی دارد یا اینکه طالبان به دلیل سنی بودن به دنبال تنش‌های مذهبی و عقیدتی نیز با ایران هستند؟

در زمینه حقابه ایران از رودخانه هیرمند یک قرارداد بین دو کشور وجود دارد که متعلق به سال ۱۳۵۱ است. در این قرارداد همه مسائلی که لازم بوده دو کشور رعایت کنند لحاظ شده است.

براساس این قرارداد هر دولتی که در افغانستان روی کار باشد ملزم است به تعهدات مندرج در این قرارداد عمل کند. البته دول قبلی در افغانستان به تعهدات خود در این زمینه عمل نکرد. این در حالی است که رویکردی که طالبان در پیش گرفته به مراتب از دولت قبلی بدتر است. به دلیل اینکه فصل تابستان در پیش است تنش آبی بین ایران و افغانستان بر سر رودخانه هیرمند افزایش پیدا کرده است.

به هر حال مردم سیستان و بلوچستان به آب رودخانه هیرمند نیاز دارند و امروز با کمبود آب مواجه هستند. به همین دلیل تنش آبی بین ایران و طالبان در هفته‌های اخیر شدت پیدا کرده است. این تنش در شرایطی به وجود آمده که براساس تصاویر ماهواره‌ای که گرفته شده پشت سد هیرمند آب فراوانی قرار دارد که این موضوع برخلاف ادعای طالبان است که عنوان می‌کند با کمبود آب مواجه است. طالبان در مسیر هیرمند سدهای ایجاد کرده وآب را به سمت مزارع کشاورزی خود منحرف کرده است.

به همین دلیل نیز حقابه ایران تأمین نمی‌شود و مردم سیستان و بلوچستان با چالش‌های متعددی در این زمینه مواجه هستند. دولت ایران عنوان کرده که کارشناسان ما باید از نزدیک به صورت فنی وضعیت رودخانه هیرمند را بررسی کنند تا در نهایت بتوان به یک جمع بندی نهایی در این زمینه دست پیدا کرد. ایران مدعی است که براساس تصاویر ماهواره‌ای آب کافی در پشت سد هیرمند وجود دارد. اگر طالبان دیدگاهی برخلاف این دارد باید اجازه دهد که کارشناسان به صورت دقیق موضوع را بررسی کرده و نتیجه را به دولت اعلام کنند.

تاکنون طالبان رویکرد جدیدی در این زمینه در پیش نگرفته و به‌رغم اینکه عنوان می‌شود آقای قمی، نماینده ویژه ایران در امور افغانستان در حال رایزنی و مذاکره در این زمینه است اما تاکنون نتیجه ملموسی به دست نیامده است. در چنین شرایطی است که در روز شنبه تنش مرزی نیز بین ایران و طالبان وجود آمده است. اینکه دلیل این تنش چه بوده هنوز مشخص نیست و به همین دلیل نمی‌توان به صورت دقیق درباره آن اظهارنظر کرد.

کارشناسان داخلی درباره نحوه مواجهه ایران با طالبان راه‌های مختلفی را پیشنهاد می‌کنند. برخی فشار اقتصادی و کاهش روابط تجاری بین دو کشور را پیشنهاد می‌دهند. از سوی دیگر برخی بر این باور هستند که ایران می‌تواند با بازگرداندن مهاجران افغانی به کشورشان شرایط طالبان را سخت کند. از سوی دیگر برخی نیز معتقدند طالبان تنها زبان زور را می‌فهمند و باید با زبان زور با آنها صحبت کرد. به نظر شما بهترین راه برای مواجهه ایران با طالبان چیست؟

در روابط بین‌الملل بهترین راه حل برای اختلافات دو کشور استفاده از روش‌های مسالمت‌آمیز برای حل و فصل اختلافات بین دو کشور است. این موضوع در منشور سازمان ملل متحد نیز آورده شده و کشورهای جهان تلاش می‌کنند در این مسیر حرکت کنند. اگر ما با طالبان اختلاف داریم در مرحله اول و حتی در مرحله بعدی باید تلاش کنیم مشکل را به صورت مسالمت‌آمیز و با گفت‌وگو حل کنیم.

به هر حال این روش کم هزینه‌تر و دست یافتنی‌تر است که تلفات انسانی با خود به همراه نخواهد داشت. ما باید به این نکته توجه کنیم که درگیری نظامی و جنگ هزینه‌های زیادی برای کشور دارد. ما سی سال پیش یک جنگ را پشت‌سر گذاشته‌ایم که هنوز آثار و پیامدهای آن در زندگی مردم قابل مشاهده است. توصیه من استفاده از شیوه‌های مسالمت‌آمیز برای حل اختلافات با طالبان است و نه درگیری نظامی. هرچند طرف مقابل عاقل نیست و نمی‌توان شرایطی را متصور شد که پای میز مذاکره بیاید و تلاش شد اختلافات را به صورت مسالمت‌آمیز حل کند.

> اگر جسارت‌های طالبان بیشتر شود ایران می‌تواند در چارچوب دفاع مشروع از خود دفاع کند و هزینه‌های این اقدام متوجه طالبان خواهد بود. در چارچوب اصول روابط بین‌الملل زمانی که دولتی به سرزمین دولت دیگری تجاوز کند دولتی که به سرزمینش تجاوز شده حق دفاع مشروع از خود دارد. البته در این زمینه شروطی مانند شرط ضرورت، شرط تناسب و اینکه آخرین راه‌حل استفاده از روبکرد نظامی باشد پیش بینی شده است

طالبان در بین کشورهای جهان و نهادهای بین‌المللی به رسمیت شناخته نشده است. به همین دلیل پیگیری موضوع از طریق نهادهای بین‌المللی کار دشواری خواهد بود. در چنین شرایطی اگر جسارت‌های طالبان نسبت به ایران بیشتر شود چه باید کرد؟

اگر جسارت‌های طالبان بیشتر شود ایران می‌تواند در چارچوب اقدام متوجه طالبان خواهد بود. در چارچوب اصول روابط بین‌الملل زمانی که دولتی به سرزمین دولت دیگری تجاوز نظامی کند دولتی که به سرزمینش تجاوز شده حق دفاع مشروع از خود دارد. البته در این زمینه شروطی مانند شرط ضرورت، شرط تناسب و اینکه آخرین راه‌حل استفاده از روبکرد نظامی باشد پیش بینی شده است.

نظام حقوق بین‌الملل به دولت‌های مختلف اجازه داده که در صورت حمله نظامی کشور دیگر از خود دفاع کند. اگر چه اصل بر عدم استفاده از رویکرد نظامی است و دولت‌ها تا آنجا که امکان داشته باشد نباید از روش نظامی علیه دیگری استفاده کنند اما در صورت بروز چنین وضعیتی دولت‌ها به صورت ذاتی می‌توانند از خود دفاع کنند. ما باید اشتباهات خود را در این زمینه بپذیریم. در جهانی که ۱۹۳ کشور در آن حضور دارد هیچ کشوری تاکنون طالبان را به رسمیت نشناخته است. این وضعیت درباره سازمان ملل نیز وجود دارد.

جامعه جهانی با توجه به یک خرد جمعی با توجه به رفتارهایی که طالبان در سال‌های اخیر از خود نشان داده به این نتیجه رسیده که طالبان قابل اعتماد نیست و به‌راحتی نباید آن را به رسمیت شناخت و با سفارت افغانستان را به آنها واگذار کرد. تنها در شرایطی می‌توان طالبان را به رسمیت شناخت که رفتار این گروه تغییر کند که تاکنون چنین رویکردی مشاهده نشده است. به همین دلیل من معتقدم در واگذاری سفارت افغانستان به طالبان عجله کردیم و نباید چنین اقدامی انجام می‌دادیم. دلیل اصلی این موضوع نیز این است که دولتمردان به دیدگاه‌های کارشناسی توجه نکردن و تصور اشتباهی از همکاری با طالبان داشتند. وضعیت امروز و رفتار طالبان در مقابل ما به خوبی نشان می‌دهد که چنین تصوری اشتباه بوده است.

سیدجلال ساداتیان:

اردوغان با هر شرایطی خود را وفق می‌دهد

یک تحلیلگر مسائل سیاست خارجی در ارتباط با انتخابات ترکیه اظهار داشت: آقای اردوغان در سیاست خارجی‌اش نشان داده است که می‌تواند خودش را با شرایط وفق دهد و تغییرات لازم را انجام دهد و اگر ببیند مخالفت‌هایی وجود دارد، خودش را با مخالفت‌ها وفق می‌دهد. وقتی دید رأی بالایی ندارد به دور دوم رضایت داد. او فردی عملگرا و اجرایی است و وقتی می‌بیند که باید تغییراتی در رفتار و رویکردهای خود انجام دهد این کار را می‌کند. حتی مشکلاتی که با کردها دارد شاید راه سازش بیشتری را پی بگیرد. او خودش را تطبیق می‌دهد. وقتی هواپیمای روسی را سرنگون کرد، بعدش به مسکو می‌رود و با آقای پوتین دیدار می‌کند. این انعطاف‌ها را از او شاهد بوده‌ایم. سیدجلال ساداتیان گفت: بحث کردها مقدار زیادی به شرایط عراق و سوریه مربوط می‌شد و حالا که سوریه تثبیت شده و اتحادیه عرب سوریه را پذیرا شده است و از آقای اسد استقبال کردند، قاعدتا ترکیه تغییر رفتار می‌دهد و قاعدتا باید در رفتار اردوغان با کردها هم تأثیرگذار باشد. کردها تصور می‌کردند از شرایط سوریه می‌توانند به استقلال عمل برسند که اردوغان با این استقلال عمل مخالف بود. حالا که سوریه تثبیت شده است و قسمت کردنشین آن جزو سوریه خواهد بود، روند برخورد اردوغان با کردهای ترکیه تغییر می‌کند. وی افزود: ترکیه در کلیت با ایران روابط خوبی داشت، البته بر سر موضوعاتی مانند آذربایجان و سوریه با جمهوری اسلامی زاویه‌هایی داشت که همه اینها در حال حل شدن است؛ بنابراین باید اختلافات اردوغان با ایران را مصداقی بررسی کرد. زمینه‌های اختلافی مشخص است و آنجاهایی که اختلاف بوده است اگر زمینه‌هایش از بین برود، ارتباط عادی خواهد شد. ساداتیان تصریح کرد: «به نظرم می‌آید اختلافات آقای اردوغان با اروپایی‌ها باقی می‌ماند. اروپایی‌ها در زمانی که اردوغان تمام تلاشش را می‌کرد که ترکیه به اتحادیه اروپا بپیوندد، اروپایی‌ها روی خوش نشان ندادند و به همین دلیل اردوغان دلخور شد و این دلخوری‌اش را با گسترش روابط با ایران یا روسیه به غربی‌ها نشان داد. اردوغان روابط ترکیه را مستقل از اروپا و ناتو انجام داد. این اردوغان و ترکیه دنبال این بودند پیوند با غربی‌ها را تقویت کنند اما حالا از یکدیگر دور شدند. حالا در آینده سرنوشت جنگ اوکراین چه می‌شود حتما می‌تواند در مناسبات ترکیه تأثیرگذار خواهد بود اما یادمان نرود آقای اردوغان از هر آب گل آلودی ماهی می‌گیرد. او اگر باشد همچنان به همین شیوه رفتار می‌کند.

نگره

مهم‌ترین مذاکرات تبادل زندانیان ایران با کشورهای جهان

از مبادله افراد تا آزادی در قبال دریافت پول‌های بلوکه شده

اسدا... اسدی، دیپلمات ایرانی که سال ۱۳۹۷ به اتهام تلاش برای بمب‌گذاری در نشست سالانه سازمان مجاهدین خلق در پاریس بازداشت شد و ۵ سال در زندان‌های آلمان و بلژیک زندانی بود، صبح روز جمعه وارد تهران شد. براساس گزارش‌های منتشر شده، فرایند انتقال اسدی به تهران با میانجیگری عمان و طی برنامه تبادل زندانی صورت گرفته است. وزارت خارجه عمان بدون اشاره به نام زندانی‌های آزادشده از توافق تهران و بروکسل برای مبادله زندانیان خبر داد. ساعاتی بعد مشخص شد یکی از زندانیان «اسدا...اسدی» و دیگری «فریبرز وندنه کاسیل» امدادگر بلژیکی بوده که فوریه سال ۲۰۲۲ به اتهام جاسوسی در ایران بازداشت شده بود. هرچند دولت بلژیک هرگز از ارتباط پرونده وندکاسیل به توافق با ایران حرفی نزده، اما چندین نماینده پارلمان و گروهی از قضات سابق اخطار دادند که این معامله بدعتی خطرناک خواهد بود. از آغاز دولت رئیسی، تنها مذاکراتی که با غرب به نتیجه رسیده، مذاکرات مربوط به تبادل زندانیان بوده است. مساله تبادل زندانی به یکی از چالش‌های حقوق بشری ایران هم تبدیل شده است. نشریه آمریکایی پولیتیکو در سال ۲۰۱۷ در گزارشی نوشت این تبادلات اغلب الگوی یکسانی دارد. ایرانی‌ها به جرائم مختلف مرتبط با نقض تحریم‌ها و تهدید امنیت کشورهای خارجی بازداشت شده و با اساتید دانشگاه و توریست‌هایی که در ایران زندانی هستند، معاوضه می‌شوند. این توافق خوبی برای دولت‌های غربی نیست و ایران فکر می‌کند دراین مورد دست بالا را دارد. ایران می‌داند که دولت‌های خارجی می‌خواهند این کار در خفا انجام شود و به همین دلیل هیچ‌کس نمی‌تواند از ایران در این مورد سوالی بپرسد. سال ۹۷ بعد از بازداشت پرسر و صدای اسدا...اسدی در خاک آلمان، علی ماجدی، سفیر پیشین ایران در آلمان که از نزدیک ماجرا را دنبال می‌کرد گفته بود «ما در داخل کشور با موضوعی همچون عملیات خودسرانه مواجه هستیم، آیا می‌توانیم منکر شویم که در خارج از کشور نیز نمونه‌ای از این اتفاقات رخ نمی‌دهد؟» او با اشاره به اخراج دیپلمات‌های ایران از دانمارک، هلند و آلبانی و همچنین دستگیری دیپلمات ایرانی در آلمان گفت: «آن‌ها شواهدی دارند که می‌توانند بر آن دست بگذارند. «اروپایی‌ها در مورد ادعایی که مطرح کرده‌اند اسنادی آورده‌اند گرچه آنها نمی‌توانند این اسناد را به راحتی اثبات کنند.»

تبادل متهمان میکونوس

بعد از ماجرای ترور اعضای هیات نمایندگی حزب دموکرات کردستان ایران در رستورانی به نام میکونوس در شهریور ماه ۱۳۷۱ در شهر برلین، «کاظم دارابی» شهروند ایرانی مقیم آلمان در کنار چهار شهروند لبنانی به اتهام دست داشتن در این ترور بازداشت شدند. مدت کوتاهی پس از صدور حکم دادگاه میکونوس، ایران به فکر تبادل متهمان این پرونده افتادند. در آن زمان طمعون هوفر بازرگان آلمانی در ایران بازداشت بود. ایت... هاشمی رفسنجانی در خاطرات ۱۳ بهمن ۹۶ نوشته است: «از قای بزدی رئیس قوه قضائیه در مورد محکومیت بازرگان آلمانی پرسیدم. گفت مطابق قانون محکوم شده است؛ البته شورای عالی امنیت ملی می‌تواند او را با فرد ایرانی محکوم در آلمان در پرونده میکونوس، مبادله کند.» البته تلاش‌ها برای تبادل زندانیان میکونوس با زندانیان آلمانی در ایران نتیجه نداد و دارایی سال ۱۳۸۶ بعد از تحمل ۱۵ سال زندان با استفاده از قانونی در آلمانکه اجازه می‌دهد محکومان بعد از این مدت درخواست آزادی بدهند، آزاد و بلافاصله از آلمان اخراج شد و به ایران بازگشت.

تبادل جیسون رضاییان

جیسون رضاییان، خبرنگار ایرانی- آمریکایی و مدیر دفتر تهران روزنامه واشنگتن پست بود. او به همراه همسرش، یگانه صالحی در مرداد ماه ۱۳۹۳ به اتهام جاسوسی دستگیر شد. یگانه صالحی آزاد شد اما همسرش به زندان اوین منتقل شد و به اتهام جاسوسی و فعالیت تبلیغی علیه نظام به حبس محکوم شد. دی ماه ۱۳۹۴ رضاییان به همراه سه زندانی دوتابعیتی دیگر یعنی امیر حکمتی، سعید عابدینی و نامه‌ای... خسروی، در چارچوب مبادله زندانیان به میانجیگری عمان آزاد شد. همزمان با آزادی زندانیان آمریکایی، بخشی از بدهی‌های آمریکا به ایران هم آزاد شد.»

آزادی نازنین زاغری

نازنین زاغری شهروند دو تابعیتی بریتانیایی- ایرانی است که فروردین ۱۳۹۵ به جرم توطئه برای سرنگونی نظام به پنج سال حبس محکوم شد. دوران بازداشت او به طور مستمر خبر احتمال تبادل او با بریتانیا در ازای آزاد سازی پول‌های ایران در این کشور منتشر می‌شد. بوریس جانسون، وزیر خارجه بریتانیا، در سفری که سال ۹۶ به ایران داشت برای آزادی نازنین زاغری وساطت کرد و در این سفر درباره بازپرداخت بدهی ۴۰۰ میلیون پوندی به ایران نیز مذاکره کرد. روزنامه بریتانیایی دیلی تلگراف خبر داده بود که دولت بریتانیا اعلام آمادگی کرده است تا در ازای آزادی نازنین زاغری ۴۰۰ میلیون پوند (معادل ۵۲۷ میلیون دلار) پول به ایران بازپرداخت کند. هرچند دولت بریتانیا اعلام کرد که بین این دو موضوع ارتباطی وجود ندارد، اما رسانه‌های بریتانیایی این احتمال را بارها مطرح کردند. با این حال اسفند ۱۴۰۰ برخی رسانه‌های ایران رسما احتمال مبادله زاغری در ازای ۵۲۰ میلیون دلار بدهی انگلیس به ایران را منتشر کردند. خبرگزاری فارس نوشت «ازنین زاغری جاسوسی که تحت پوشش خبرنگار در ایران فعالیت می‌کرد و به جرم جاسوسی برای انگلیس دستگیر شده بود، با پایان محکومیت ۵ ساله و در ازای آزادسازی ۵۳۰ میلیون دلار اموال بلوکه شده ایران به آزادی یک ایرانی در انگلیس احتمالا در روزهای آینده مبادله شود.» علاوه بر زاغری، «نونیه آشوری» شهروند ایرانی بریتانیایی و بنیانگذاران شرکت تکنو خلاق و نماینده این شرکت در بریتانیا، هم در همین جریان آزاد شد.

بالغ بر ۵ سال است که می‌گویم این مجوزهای جز سرخورده کردن کارشناسان ماچه کارکردی داشته است؟ چرا مجوزهای دارای پروانه بهره برداری فعال و در دست اجرا در حوزه خودروسازی ایران معادل کل واحدهای خودروسازی آلمان، ژاپن، کره جنوبی، ایتالیا، اسپانیا و ترکیه است

واکنش فرشاد مومنی به پیش‌نویس برنامه هفتم توسعه:

این سند مشخصات یک سند راه گشا را در دل خود ندارد

نشست شاخه اقتصادی فرهنگستان علوم با موضوع اقتصاد سیاسی صنعت زدایی در ایران برگزار شد. فرشاد مومنی، اقتصاددان و عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبایی در این نشست گفت: از نقطه عطف موج اول انقلاب صنعتی تا امروز هیچ کشوری قادر به رفع فقر، عقب ماندگی و وابستگی به دنیای خارج نبوده مگر اینکه به تولید فناورانه تکیه کند. ایران از یک جایگاه استراتژیک و تمدن ساز برخوردار است لذا با تکیه با ظرفیت‌های بسیار در دامن خود دارد، توانسته از دل تمام فراز و فرودها، زنده بیرون بیاید. وی افزود: یک شرایط غیرمتعارف در فرآیندهای تصمیم گیری و تخصیص منابع ایران مشاهده می‌شود. اگر ما هوشمندی به خرج ندهیم، نمی‌توانیم از عهده بحران‌هایی که کشورمان با آن روبه‌رو است، بیرون بیاییم.

ما دقیقا در جهت عکس بایستمهای حرکت به سمت توسعه حرکت می‌کنیم و سطوحی از غفلت و فساد دست به هم داده‌اند که شاهد صنعت زدایی شکننده‌گی آوری باشیم. انگیزه ما برای مطرح کردن این بحث در شرایط کنونی این است که کشور در آستانه تصمیم گیری‌های راهبردی مانند برنامه هفتم توسعه است. پیش تر هم تحلیل ما این بود که روندهای ایجاد کننده وضعیت فعلی، به دلیل گره خوردگی با منافع ضد ملی برخی‌ها، می‌تواند مجددا تکرار شود. مومنی خاطرنشان کرد: من برخی از جریان سازی‌های اخیر برای عمده کردن مباحث حاشیه‌ای را یک روند خطرناک می‌دانم.

همچنین شیوه غیرمتعارف دولت فعلی برای تدوین برنامه هفتم نشان می‌دهد برای اولین بار شاهد هستیم سندی تدوین شده که در آن مشارکت دستگاه‌ها، مناطق و بخش‌ها از شکل گیری این سند حذف شده است لذا این شیوه برنامه ریزی صحیح نیست. آنچه هم که در این سند نوشته شده، هیچ یک از مشخصات یک سند راه گشا را در دل خود ندارد و تا دلتان بخواهد موارد استمرار دهنده بحران‌های موجود در آن دیده می‌شود. این شیوه به نفع کشور نیست. باید به دولت، مجلس و سطوح بالاتر تصمیم گیری بگوییم که تداوم این شیوه، ایران را در معرض هزینه‌های سنگین تر قرار می‌دهد. مومنی با طرح این پرسش که چرا باید از رویکرد اقتصاد سیاسی، بهره بگیریم؟ افزود: اگر شما در جامعه‌ای زندگی می‌کنید که سلطه غیرمتعارفی از مناسبات رانتی حاکم است و با بحران شفافیت روبه‌رو است، راه نجات، توسل به رویکرد اقتصاد سیاسی است چراکه این رویکرد از طریق برجسته کردن بندگان و بازندگان هر بازی سیاستی، می‌تواند فریب کاری را به حاشیه ببرد. ما با یک آمیزه پیچیده‌ای از ملاحظات اقتصاد سیاسی درونی و بین‌المللی مواجه هستیم و اگر به موقع اقتضائات آن را متوجه نشویم، صدمه خواهیم داد. شاهد بسیاری نشان می‌دهد که گویا سطوحی از نظام تصمیم گیری‌های کشورمان به تسخیر گروه‌های رانتی درآمده است. در چنین شرایطی از طریق اسنادی مانند پیش نویس برنامه هفتم، می‌توان دریافت که ناتوانی بسیاری وجود دارد. چقدر جای تاسف دارد که بسیاری از رسانه‌ها طوری رفتار می‌کنند که گویی آنها هم بازی خورده‌اند و با تعمد مسائل کم اهمیت را پررنگ می‌کنند. در تاریخ ۱۰ هزار ساله بشر هرگاه ساختار قدرت به تولید پشت کرده، پیامدهایی نظیر سلطه هنجارهای مبتنی با تعصب و رویه‌های اداره صدفه‌ای جامعه رخ می‌دهد. اگر حکومتی صادقانه در جست و جوی اعتلای فرهنگی است، باید بنیه تولیدی خود را ارتقا دهد چون امنیت اقتصادی موجب تحولات فرهنگی می‌شود.

ارائه ابداعات مشوق رانت

وی افزود: شیوه دیگر صنعت‌زدایی در ایران، ارائه ابداعات مشوق رانت است. یکی از شگفت‌انگیزترین آنها ماجرای مجوزهای است. بالغ بر ۵ سال است که می‌گوییم این مجوزهای جز سرخورده کردن کارشناسان ما چه کارکردی داشته است؟ چرا مجوزهای دارای پروانه بهره برداری فعال و در دست اجرا در حوزه خودروسازی ایران معادل کل واحدهای خودروسازی آلمان، ژاپن، آمریکا، برزیل، فرانسه، کره جنوبی، ایتالیا، اسپانیا و ترکیه است. این کار بهرای این است که این واحدها با هزینه‌های ثابت بزرگ، خودرو را گران تولید کنند سپس رباب مافیاهای واردات خودرو را باز کنند تا با بهانه گرانی خودرو، سراغ واردات بروند. چرا تعداد واحدهای تولید سیمان مجوز داده شده و در حال بهره برداری معادل شش برابر واحدهای سیمانی چین و کره جنوبی است؟ چرا تعداد مجوزهای تولید موتورسیکلت باید معادل بیش از دو برابر کل واحدهای مشابه در چین، اندونزی، کره، تایوان و ویتنام باشد؟! این کارها از طریق از بین بردن ریشه تولید بزرگ مقیاس رخ می‌دهد. می گویند به تولید مجوز داده‌ایم. بر اساس گزارش وزارت صمت، طی شش برنامه توسعه گذشته ایران، ۸۷ درصد سرمایه گذاری صنعتی توسط دولت، در حیطه رانتی- معدنی‌ها بوده است. به اینها رانت انرژی، ارز، حمل ونقل، اعتبار بانکی و... می‌دهند سپس برای برگرداندن ارزشان، به دردسر می‌افتند. گزارش رسمی وزارت صمت می گوید تقریبا تمام تسهیلات ارزی و ریالی صندوق توسعه ملی در اختیار فعالیت‌های مربوط به پتروشیمی، فلزات و کانی‌های غیرفلزی قرار گرفته است.